

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1336937/2

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב שלמה שפירא, הרב מיכאל עמוס

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ליאן קהת ועו"ד גילור ידידיה נחום)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד עמנואל שרעבי)

הנדון: חיוב האב בתשלום בגין מדור הילדים אף שהוא בבית שבבעלות האם ואין היא משלמת שכר דירה בגינו

פסק דין

בפני בית הדין מונח ערעורה של האם – המערערת על החלטת בית הדין האזורי,¹ בדעת רוב, שלא לחייב את האב – המשיב במדור ילדיו.

נקדים את העובדות בקצרה.

הצדדים נישאו בשנת התשס"ג (2002). לצדדים שלושה ילדים, אחת מהם בגירה. הצדדים התגרשו באדר התש"ף (3.20).

לצדדים הייתה דירה משותפת. ביום א' באיר התשפ"א (13.4.21) הגיעו הצדדים להסכם שלפיו המערערת תקנה את חלקו של המשיב בבית אגב גירושין. בהסכם זה נקבע שהמערערת תשלם הלוואת המשכנתה והמשיב יחתום על מסמכים לקבלת הלוואת משכנתה נוספת כדי לאפשר לה לשלם את חלקו. המערערת אכן קנתה את חלקו של המשיב ומשלמת כיום לבנק את חוב המשכנתה, יהא גובהו אשר יהא.

דעת הרוב בבית הדין קבעה שמכיוון שלאם – המערערת יש דירה הרשומה על שמה ובבעלותה, והילדים מתגוררים בה, האב – המשיב פטור מלשלם דמי מדור, וכי אין בעובדה שהאם משלמת הלוואת משכנתה, ואפילו גבוהה, כדי לחייב את האב, שהרי התשלום שמשלמת הוא תשלום להשבת הונה.

הצדדים הופיעו לפנינו וטענו את טענותיהם על מצבם הכלכלי – כמה מצבו הכלכלי של כל אחד מהם קשה, לדבריו, ולעומת זאת מצבו של חברו טוב.

הטיעונים שנטענו אינם לגופם של דברים. חובתנו לומר: מצבו הכלכלי של אב יכול להשפיע לפעמים על שיעור החיוב, אך תחילה עלינו לקבוע אם יש עליו חיוב.

בית הדין האזורי בפסק דינו קבע "שאין מקום לפסוק דמי מדור כאשר הדירה היא בבעלות האם המשמורנית הואיל והאב לא אמור לממן את רכישת הדירה של האם".

¹ החלטת בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה, הרכב ב, מיום ד' בטבת התשפ"ב (8.12.21).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אכן האב אינו אמור לממן את רכישת דירת האם, ולא זו התביעה המונחת לפנינו, התביעה הינה שהאב יממן את מדור ילדיו. ודבר זה ודאי מוטל עליו.

לעניין מזונות ילדים פוסק השולחן ערוך (אבן העזר סימן עא סעיף א):

חייב אדם לזון בניו ובנותיו עד שיהיו בני שש [...] ומשם ואילך זנן כתקנת חכמים עד שיגדלו. ואם לא רצה [...] ואין כופין אותו לזונן. במה דברים אמורים? בשאינו אמוד, אבל אם היה אמוד שיש לו ממון הראוי ליתן צדקה המספקת להם – מוציאים ממנו בעל כרחו משום צדקה וזנין אותם עד שיגדלו.

ומקורו מדברי הרמב"ם (הלכות אישות פרק יב הלכה יד), ששנינו (שם הלכה י והלכה יא) לגבי מזונות אשתו:

כמה מזונות פוסקין לאשה? פוסקין לה לחם שתי סעודות בכל יום סעודה בינונית של כל אדם באותה העיר שאינו לא חולה ולא גרגרן, ומאותו מאכל של אנשי אותה העיר [...]

במה דברים אמורים? בעני שבישראל אבל אם היה עשיר הכל לפי עשרו, אפילו היה ממונו ראוי לעשות לה כמה תבשילי בשר בכל יום כופין אותו ופוסקין לה מזונות כפי ממונו [...]

שמענין שמזונות אישה – אפילו בעני – הם כסעודה בינונית של אנשי אותה העיר, אלא שיש דין נוסף של 'עולה עמו'.

ולגבי מזונות ילדיו שנינו (הלכה יד): "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני שש שנים, מכאן ואילך מאכילין עד שיגדלו כתקנת חכמים." וסתמא דמילתא חיובו הוא צרכם כפי אדם בינוני לפחות (ולגבי דין 'עולה עמו' סתם כאן. ועיין להלן).

ומבואר שחיוב מזונות מתחלק לשניים: עד גיל שש – חייב מתקנת חכמים, ומשם ואילך החיוב הוא מתקנת חכמים ומדין צדקה, ואם הוא אמוד – כופין אותו, וכדקיימא לן (ביורה דעה סימן רמח סעיף א) דכופין על הצדקה. ובדין זה מדובר כשהאב חי ומוטלת עליו חובת מזונות לילדיו, בין כשהוא נשוי ואשתו עימו ובין שמתה אשתו או התגרשה, שאין עליו חיוב במזונותיה.

ובשולחן ערוך (שם) לעניין חיוב מזונות לא מבואר מהו שיעור חיובו, ועיין לקמן.

מלבד החיוב במזונות חייב האב גם בצרכים אחרים של ילדיו כמבואר בשולחן ערוך (שם סימן עג סעיף ו), שזו לשונו "בניו ובנותיו עד בני שש – חייב ליתן להם כסות וכלי תשמיש ומדור, ואינו נותן להם כפי עשרו, אלא כפי צרכן בלבד", ומקורו מדברי הרמב"ם (הלכות אישות פרק יג הלכה ו).

וב"כפי צרכן" נראה שכוונתו כעין שכתב (שם הלכה ב) לעניין אישה: "אלא העיקר שסומכין עליו, שמחייבין אותו ליתן לה בגדים הראויות בימות הגשמים ובימות החמה, בפחות שלובשת כל אשה בעלת בית באותה המדינה."

שיעור החיוב נקבע במה שכתבו הרמב"ם והשולחן ערוך, כאמור, "שאינו נותן להם כפי עושרו אלא כפי צרכן בלבד" – כן ביאר המגיד משנה וכן כתבו הבית יוסף והב"ח וכן ביארו החלקת מחוקק והבית שמואל (שם). וזו לשון הבית שמואל (שם ס"ק ה): "כפי צרכן ולא לפי כבודו – כי דוקא לאשתו נותנים משום דדרשינן מקרא ד'עולה עמו' וחייב לכבדה, אבל לבניו – אינו צריך ליתן אלא כדי צרכן."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומשמעות הדברים שחיוב הבעל לאשתו הוא כפי מעמדו וכפי יכולתו, מה שאין כן לילדים – אין הוא חייב לשלם אלא בעבור צורכיהם ההכרחיים. ומצאנו רמז לסברה זו בירושלמי (ריש פרק יב מכתובות) גבי זן את בת אשתו, ועיין ברא"ש (ריש פרק יב מכתובות).

ונראה לומר דהנהגת הילד תהיה לפי החברה בה הוא נמצא, וכדברי התוספתא (כתובות פרק ו הלכה ב): "כיצד הבנות ניוזנות ומתפרנסות? אין אומרים 'אילו היה אביהן קיים היה נותן להם כך וכך', אלא רואין שכנגדן היאך מתפרנסות ונותנין להן." (והביאה הריטב"א והר"ן בכתובות סח, א, ובחלק מהראשונים לא גרסו "ניזונות").

ומבואר שרואים את הדומים להם – איך הם מתפרנסים, ובהתאם לכך חל שעבוד חיוב הפרנסה על עיזבון האב.

ויש לומר שהוא הדין שכעין זה יחול עליו חיוב מזונות ילדיו בחייו. וכבר הארכנו במקום אחר שיש לדון בזה כממוצע אזורי חברתי, כפי דברי הרמב"ם שהזכרנו לגבי אישה – בעיקר חיובה, שגם החיוב לעני הוא כמנהג המקום, ואין כאן מקום להאריך.

האמור הוא חובת האב. לעומת זאת על האם – מעיקר הדין – אין כל חיוב, וכמבואר בשולחן ערוך (שם סימן פב סעיף ח) ומקורו מדברי הרמב"ם (הלכות אישות פרק כא הלכה יח), וזו לשונו:

ואם לא רצתה האם שיהיו בניה עמה אחר שגמלתן – אחד זכרים ואחד נקבות – הרשות בידה, ונותנת אותן לאביהן או משלכת אותם לקהל – אם אין להם אב, והם מטפלים בהם, אחד זכרים ואחד נקבות.

ועיין במגיד משנה (על הרמב"ם שם) שכתב: "זה ברור שלא מצינו חיוב לאשה בשום מקום." ומשמע דפשיטא ליה שאין לאם שום חיוב לזון את ילדיה, וכן כתב גם החלקת מחוקק (סימן פב ס"ק יב):

כאן משמע שאין על האם שום חיוב לגדל את בניה אחר שגמלתן. וכבר כתבתי שגם קודם שגמלתן אין עליה חיוב להניק בחנם ודלא כמו שכתב [הרמ"א] לעיל בסעיף ה' בשם רבנו ירוחם שאם אין לאב כופין אותה.

ומשמע מדבריו שאין על האם שום חיוב לזון את ילדיה.

אך כבר רמז החלקת מחוקק שדעת רבנו ירוחם אינה כן, דזו לשון הרמ"א (סימן פב סעיף ה):

ויש אומרים הא דגרושה אינה מחויבת להניק, אם אינו מכירה, היינו כשמוצא מינקת אחרת ויש לו להשכיר, אבל אם אין לו – כופה אותה ומניקתו (רבנו ירוחם).

ומבואר מדבריו שבשם רבנו ירוחם דהיכא שהאב אינו יכול לשכור מינקת – כופה את האם להניק, והנה התם מיירי בפחות מבן שש, וחזינן דאף דהאב מחויב במזונות בנו מעיקר הדין – מדאורייתא או מדרבנן, אפילו הכי אם אין לו ממון – כופים את האם להניק.

וצריכים להבין מאיזה טעם אפשר לכופה להניק, ועיין בחלקת מחוקק ובבית שמואל ובביאור הגר"א שכתבו שלא ידעו טעם לדין זה ומדוע לא יהיו בית דין [=הציבור] מחויבים לפרנס את הוולד, דעל האם אין חיוב.

ויש לומר דאכן אין חובה על האם כלל מדיני 'אבן העזר', ד'מדיני אבן העזר' החיוב הוא על האב בלבד. אך במקום שהאב אינו יכול לפרנס או שאינו רוצה לפרנס ואין ביכולתנו לכופו, הלכתית או מעשית, חזר הדין לגדריהם של כל עניים בישראל שחייבים לזונם מדין צדקה – בין דיני התנהלות הציבור בחלוקת צדקה או תמחוי, ובין דיני כל יחיד מישראל המחויב בצדקה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שלגביו נאמר דין 'קרוב קרוב קודם', שיש חובה לתת לקרוביו. משכך יש חובה על האם לפרנס את ילדיה ככל קרוב, מדין צדקה, והיינו דין צדקה הכללי וכלליו כמבואר בשולחן ערוך 'יורה דעה', ורק אם יש לה.

ואינם דומים גדרי ושיעור החיוב של האב לגדרי חיובה של האם, וכבר הארכנו בזה במקום אחר, אך כאמור חיוב זה פחות מחיובו של האב. וזהו טעמו של רבנו ירוחם דהיכא שהאב אינו מוצא מינקת – כופין את האם להניק ומדין צדקה, וכן ביארו דבריו הבני אהובה והבית מאיר ועוד אחרונים. וכבר הארכנו בזה בפסק דין אחר, ואין כאן מקום להאריך.

נוסף ונאמר שיתכן שגדרי החיוב יכולים להגביל את יכולות ההורים להתחייב בהלוואת משכנתה גבוהה או לשכור דירה ולהכניס את עצמם לחובות שימנעו מהם את סיפוק חובתם לילדים. ולפיכך במקרים מסוימים לא תישמע טענתם שלקחו על עצמם חובות, אף שהם אומרים או חושבים שזו טובת הילדים. מפני שהדבר אינו יכול להיות תחליף לקיום חובתם הבסיסית לילדיהם. (וייתכן שגם נפקא מינה בנידון דידן שהאם קנתה חלקו של האב בדירה באופן שכמעט לא נשארת לה הכנסה פנויה, ומאידך גיסא שכירת הדירה על ידי האב, שמצמצמת את הכנסתו הפנויה, ומונעת ממנו להשתמש בה לטובת ילדיו.) אך אין מקומם של דברים אלו בפסק דין זה.

לאור האמור, ומכיוון שההכנסות הפנויות של האב עולות בהרבה על הכנסות האם, וספק אם יש לה הכנסות פנויות לפרנס ילדיה, שחיובה בהם הוא מדיני 'יורה דעה', ומאידך גיסא האב חייב להשתתף במדור לילדיו, אך אין הוא חייב לממן דמי מדור מעבר הנצרך להם – אף שהלוואת המשכנתה שהאם משלמת היא גבוהה, מפני שלמשכנתה זו שתי תכליות: שמירת הונה וסיפוק מדור לה ולילדיה ואין האב חייב אלא במדורם ורק כדי צורכם.

נוסף ונאמר: אכן טענת האב שאין הוא חייב לשלם ולממן תשלום בעבור דירה שקנתה האם היא טענה נכונה, אך יש להעיר בתרתי:

חדא, שאם היו לאם דירה או הון אחר, וכן אם הייתה האם קונה דירה, משכירה אותה ושוכרת מדור שבו תתגורר עם הילדים – ודאי שהיה האב חייב להשתתף בדמי השכירות במסגרת חובתו במדור ילדיו, שהרי אין בעובדה שלאם דירה והיא בעלת הון כדי לפטור את האב מחובתו במדור, ואף אם נאמר שיש עליה דין צדקה – האב לא נפטר מחובתו. גם בית דין קמא כתב בפסק דינו שאילו הייתה האשה שוכרת דירה אחרת הוא היה מחייב את האב בדמי מדור.

ומעתה, אף שהאם והילדים גרים בדירה שאותה קנתה – אין מקום לחייב את האם לתת צדקה לילדיה ולאפשר להם לגור בדירתה חנם אין כסף. זכותה של האם לדרוש מהאב תשלום דמי המדור שהוא חייב לילדים, ובתמורה לדמי המדור – דמי שכירות היא תאפשר להם לגור בדירתה ותספק את מדורם. ולפיכך מהיכי תיתי לפטור את האב מחיובו ולכפות על האם לתת מדור לילדיה בחנם, והרי אף שלאישה מינקת יש חלב היא לא חייבת להניק מבלי שישלמו לה?

אכן האם קנתה דירה גדולה ומוטל עליה תשלום הלוואת משכנתה גבוהה, אך נחזי אנן: מהי הסיבה לקניית הדירה? האם רק כדי לצבור נכסים גרידא, האם מגורים של אשה בדירה גדולה נצרכים לה, האם קל לתחזק דירה זו בין פיזית ובין כלכלית? אין ספק שלא, ופוק חזי: במקרים רבים כשבני זוג מתבגרים, והילדים עוזבים את הבית, דרכם לעבור לדירה קטנה יותר שתתאים לצורכיהם. ועל כורחך הסיבה שאישה גרושה המטופלת בילדים ושהכנסתה קטנה, קונה דירה גדולה מעבר לצרכיה האישיים היא לצורך ולרווחת הילדים, שנפגעו מהגירושין, וכדי שלא ייפגעו אורח חייהם ורווחתם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משכך אי אפשר לומר שקניית הדירה היא רק להרבות ההון (שאכן רבה מעשית אחרי נשיאה בנטל חובות גבוהים במשך שנים), אלא שהיא לצורך מגורי הילדים, תוך נשיאה מעשית גדולה של האם בעול. ואין לומר לאם "מכיוון שיש לך דירה ואת מתגוררת בה – תני גם לילדים לגור בה, שהם 'נהנים' ואת 'לא חסרה'", דאיברא האם חסרה, שכל המציאות של רכישת הדירה הייתה לכתחילה אדעתא דמגורי הילדים, ואין לכפותה לאפשר את מגוריהם בלא שהאב ישלם חובתו.

אכן לעניין שיעור החיוב: האב אומנם חייב בתשלום מדור ראוי לילדים, 'כדי צרכם', אך לא כדי שיתנהלו בצורה שבה חיו כשהיו הוריהם נשואים וכמו שמחויב לאשתו ש'עולה עמו ואינה יורדת', שהרי לילדים השיעור הוא 'כדי צרכם'.

משכך חיוב האב לשלם השתתפות בדמי מדור אך רק הנצרך והראוי להם, ומשכך יש לחייב את האב בתשלום 40% משכר דירה בת ארבעה חדרים באזור זה שהוא [חלק זה של 40% צורכם וראוי להם, אך לא בתשלום דמי השכירות של הדירה שקנתה האם או באחוז מסכום המשכנתה, שהרי תשלום המשכנתה הוא עניינה של האם – לממן את הדירה שקנתה, ובזה ודאי שאין האב מחויב, אלא שעם זאת את שיעור דמי מדור ודאי חייב לשלם עבור ילדיו.

מסקנות והוראות

לאור האמור בית הדין קובע:

א. אנו מקבלים את הערעור ומקבלים עקרונית את דעת המיעוט.

ב. אף שהאב פטור לממן תשלומים עבור הדירה שקנתה האם, שבקנייה זו מרבה את הונה, האב חייב לשלם מדור ילדיו, ואף שלאם יש מדור – אין היא מחויבת לאפשר מגורי הילדים במדורה ללא תמורה.

ג. האב ישלם סך 40% מדמי שכירות דירת ארבעה חדרים באזור שבו גרו הצדדים בעבר ושהאם ממשיכה לגור בו.

ד. הערובה שהפקידה האם כתנאי לשמיעת ערעורה תוחזר לה.

ה. פסק הדין מותר בפרסום בהשמטת שמות הצדדים.

ניתן ביום ט' במרחשוון התשפ"ג (3.11.2022).

הרב מיכאל עמוס

הרב שלמה שפירא

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה